

ДРОБЯЗКОСвітлана Ігорівна
drobyazko.s.i@gmail.com

УДК 368.212:629.33

МЕЛЬНИКОВА

Юлія Ігорівна

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
СТРАХОВОГО РИНКУ ЯК
СЕКМЕНТУ ФІНАНСОВОГО
РИНКУ****FEATURES OF INSURANCE
MARKET DEVELOPMENT AS A
SEGMENT OF THE FINANCIAL
MARKET**к.е.н., доцент, професор кафедри,
Відкритий міжнародний
університет розвитку людини
"Україна", м. Київстарший викладач, НТУ
"Дніпровська політехніка"

Запропоновано уточнення дефініції «страховий ринок» як складної багатоаспектної динамічної системи на конкретному історичному етапі суспільного розвитку соціального захисту та забезпечення економічної безпеки на основі реалізації економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин. Це визначення страхового ринку з позиції системного підходу дозволяє розглянути дві його підсистеми: внутрішню та зовнішню, що в своїй діалектичній єдності забезпечують соціальний захист від внутрішніх та зовнішніх загроз. Доповнено класифікацію страхового ринку класифікаційною ознакою «коло стейкхолдерів». Саме врахування впливу кола стейкхолдерів дозволить визначити групи стейкхолдерів при аналізі тенденції розвитку страхового ринку, його інституціональних змін. Здійснено періодизацію розвитку страхового ринку за період її незалежності України. Проаналізовані зовнішні та внутрішні чинники розвитку страхового ринку.

* * *

Предложено уточнение дефиниции «страховой рынок» как сложной многоаспектной динамической системы на конкретном историческом этапе общественного развития социальной защиты и обеспечения экономической безопасности на основе реализации экономических, финансовых, договорных, информационно-консультационных и иных отношений. Это определение страхового рынка с позиции системного подхода позволяет рассмотреть две его подсистемы: внутреннюю и внешнюю, что в своем диалектическом единстве обеспечивают социальную защиту от внутренних и внешних угроз. Дополнена классификация страхового рынка классификационным признаком «круг стейкхолдеров». Именно учет влияния круга стейкхолдеров позволит определить группы стейкхолдеров при анализе тенденции развития страхового рынка, его институциональных изменений. Осуществлена периодизация развития страхового рынка за период независимости Украины. Проанализированы внешние и внутренние факторы развития страхового рынка.

* * *

Today, the insurance market is one of the priority segments of the modern financial market, which is conditioned by the possibility of protecting economic security as the state as a whole, as well as the vital functions of all members of society. The purpose of the Article is to determine the features of the insurance market development as a segment of the financial market. The definition of "insurance market" as a complex multidimensional dynamic system at the concrete historical stage of social development of social protection and providing of economic protection on the basis of realization of economic, financial, contractual, informational and consultative and other relations is proposed. This definition of the insurance market in terms of the system approach allows considering two of its subsystems: internal and external, which in their dialectical unity provide social protection against internal and external threats. The classification of the insurance market by the classification criterion "stakeholders circle" is supplemented. It is taking into account the influence of the stakeholders circle to identify the group of stakeholders in the analysis of the trend of the insurance market, its institutional changes. The periodization of the development of the insurance market during the period of Ukraine's independence has been made. The external and internal factors of development of the insurance market are analyzed. At the present stage of development of the insurance market of Ukraine there are negative external and internal factors. Negative factors influencing the stagnation of the insurance market are: exchange rate instability, lack of transparency in the insurance market, low capitalization, institutional imbalance, undeveloped financial market, lack of reliable information for making informed decisions on the purchase of insurance services.

Ключові слова: страховий ринок, стейкхолдери, принципи розвитку**Ключевые слова:** страховой рынок, стейкхолдеры, принципы развития**Keywords:** insurance market, stakeholders, development principles**ВСТУП**

Сьогодні страховий ринок є з пріоритетних сегментів сучасного фінансового ринку, що обумовлено можливістю захисту економічної безпеки як держави в цілому, так життєдіяльності усіх членів суспільства. Суспільні відносини, які формуються на страховому ринку, мають об'єктивний характер та в результаті призводять до формування явища – страхового захисту. Розвиток страхування з витоків до сучасної інституціональної форми закономірно сформував страховий

ринок, функціонування якого підпорядковується дії об'єктивних ринкових економічних законів, насамперед, закону вартості й закону попиту та пропозиції.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є визначення особливостей розвитку страхового ринку як сегменту фінансового ринку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічна та інформаційна основа дослідження – це фахові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо особливості етимології економічної категорії «страховий ринок» як дії механізму страхового захисту, формування безпеки на національному рівні.

Страхова діяльність є вузько спеціалізованою при посиленні двох тенденцій її розвитку: спеціалізація та універсалізація [3, с. 135]. Спеціалізація страхового ринку пов'язана з суспільним поділом праці як відповідного процесу. Запровадження засобів автоматизації, інформатизації, формування глобальних ринків, посилюють тенденції універсалізації страхової діяльності.

Розвиток ринкових відносин зміцнює інтеграційні процеси, сприяє входженню національних страхових ринків у світовий. Новітня світова тенденція глобального страхового ринку визначається у географічному плані – відбувається експансія страхових організацій розвинених країн на страхові ринки країн, що розвиваються [8].

За результатами дослідження, пропонується *уточнити* дефініцію «страховий ринок» складної багатоаспектної динамічної системи на конкретному історичному етапі суспільного розвитку соціального захисту та забезпечення економічної безпеки на основі реалізації економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин. Це визначення страхового ринку з позиції системного підходу дозволяє розглянути дві його підсистеми: внутрішню та зовнішню,

що в своїй діалектичній єдності забезпечують соціальний захист від внутрішніх та зовнішніх загроз. Внутрішня система страхового ринку містить: страхові продукти, система організації продажу страхових полісів і формування попиту, гнучка система тарифів, власна інфраструктура страховика. Зовнішня підсистема реалізується через зовнішнє оточення – систему стейкхолдерів (зацікавлених осіб, контактних груп).

Концепція стейкхолдерів (зацікавлені сторони) розглядається у системній інженерії. На наш погляд, для розкриття особливості дії суб'єктів страхового ринку, їх впливу на його діяльність, можна використати цю концепцію.

Залучення стейкхолдерів – це діяльність щодо створення можливостей для діалогу між страховою компанією та одним або кількома її стейкхолдерами з метою надання інформаційної бази для релевантних управлінських рішень компанії. У близькому колі стейкхолдерів (первинні стейкхолдери) представлені персонал, власники, клієнти, бізнес-партнери. Дальнє коло (вторинні стейкхолдери) діють через непрямий вплив: держава, конкуренти, інвестори, локальні спільноти (засоби масової інформації, громадські організації тощо). Обидва кола є взаємозалежною системою, павутиння, що підтримує діяльність страхових компаній. Серед значного кола стейкхолдерів обирають найбільш впливові – це альфа-стейкхолдери, які безпосередню впливають на функціонування страхового ринку (рис. 1).

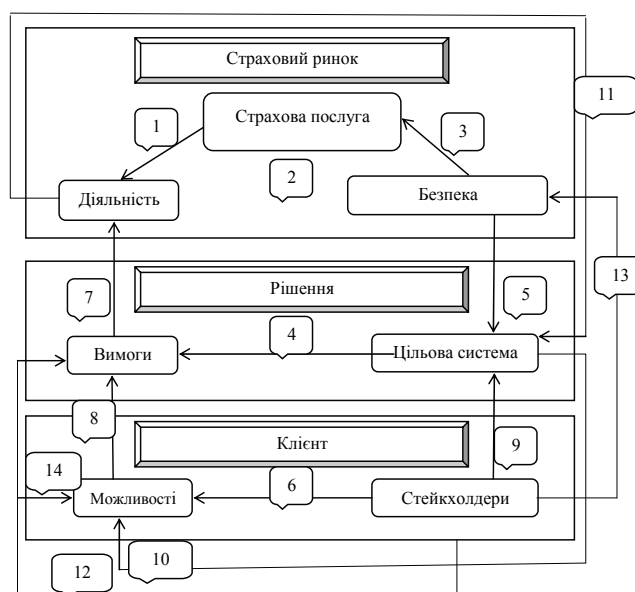

Рис. 1. Альфа-стейкхолдери функціонування страхового ринку, напрямки діяльності: 1 – направляє; 2 – планує та виконує; 3 – застосовує; 4 – задовольняє; 5 – створює; 6 – забезпечує; 7 – визначає предмет і обмежує об'єм; 8 – уточнює; 9 – використовує; 10 – допомагає використовувати; 11 – оновлює та змінює; 12 – формує; 13 – підтримує; 14 – організує [удосконалено [2]]

Саме споживачі страхових послуг (клієнти) як представники альфа-стейкхолдерів сприяють розвитку страхового ринку. Проведення діалогу зі споживачами дозволяє страховим компаніям запобігти можливим ризикам перед формуванням нового страхового продукту, покращити свій імідж у суспільстві, краще зрозуміти потреби страхового ринку. Участь у діалозі зі споживачами приймають треті сторони: громадські організації, які мають необхідну професійну компетенцію щодо тематики, за якою відбувається діалог; профспілки в ситуації, коли рішення компаній щодо

споживачів впливають на умови праці працівників; органи державної влади, оскільки їхня діяльність передбачає захист прав споживачів. Іноді споживачі страхових послуг можуть бути і бізнес-партнерами, тоді спільні зусилля двох компаній створюють ефекти синергії.

Автором систематизовано ознаки щодо класифікації страхових ринків (рис. 2). На наш погляд, саме врахування впливу кола стейкхолдерів дозволить визначити групи стейкхолдерів при аналізі тенденції розвитку страхового ринку, його інституціональних змін.

Рис. 2. Класифікація страхових ринків [систематизовано автором, – запропоновано автором]

Дослідження страхового ринку як суспільного інституту дозволяє визначити національну систему страхування через механізм захисту майнових інтересів юридичних та фізичних осіб.

Але, на жаль, сьогодні страховий сектор в Україні виконує свої соціально-економічні функції лише частково, а страхові компанії у переважній більшості функціонують з низькою ефективністю, особливо у якості інвесторів та фінансових посередників [1, с. 53].

З метою виявлення причини часткової невідповід-

ності виконання класичних соціально-економічних функцій, необхідно дослідити принципи організації страхового ринку. Ці об'єктивні принципи встановлюють якісні та кількісні межі страхового захисту й відповідальності. На наше переконання, принципи функціонування залежать від економічного змісту дефініції. За результатами дослідження сформовано групи принципів ефективного функціонування страхового ринку: правові, соціальні, економічні, забезпечувальні (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи ефективного функціонування страхового ринку [авторська розробка]

Групи принципів	Найменування групи принципів	Зміст
Група 1	Правові	верховенство права; контрибуції; суброгації; виплати страхового відшкодування в розмірі наявності причинно-наслідкового зв'язку збитку й події.
Група 2	Соціальні	солідарна взаємодопомога роботодавців та працівників; обов'язковість страхування осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту).
Група 3	Економічні	економічна вигода; еквівалентність; можливість страхування ризику.
Група 4	Забезпечувальні	додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; взаємна відповідальність особи, сім'ї, роботодавця суспільства, держави; своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом економічних інтересів; пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру.

Страховий ринок функціонує у межах правового поля на відповідній території (регіон, країна, світ). Правові принципи ефективного функціонування страхового ринку в Україні на фундаментальній основі верховенства права. Страхове відшкодування згідно зі ст. 10 Закону України «Про страхування» [5] не може перевищувати розмірів прямого збитку, що зазнав страховальник, а відтак приносити страховальникові прибуток. Матеріальний і фінансовий стан страховальника після відшкодування завданих збитків має бути таким, як і до страхового випадку. Принцип суброгації полягає у переданні страховальником страховикові права на стягнення заподіяної шкоди з третіх (винних)

осіб у межах виплаченої суми. Принцип контрибуції обмежує неприродно економічну вигоду страховальника шляхом заборони страхувати одне й те саме майно кілька разів. Основою виплати страхового відшкодування є принцип наявності причинно-наслідкового зв'язку збитку і події. При невиконанні правових принципів виникають фактори, що сприяють правопорушенням у страховій сфері: шахрайські фальсифікації з боку недобросовісних клієнтів; порушення страховими компаніями умов ліцензування; пособництво страхових компаній легалізації доходів та приховування доходів від оподаткування; здійснення виплат за фіктивними страховими випадками; шахрайство і корупція персоналу

страхових компаній; відсутність дієвого моніторингу функціонування страхового ринку.

Саме зміна вектору державного регулювання через зміни здійснення регулювання страхової діяльності обумовлює відповідний етап розвитку страхового ринку.

Страховий ринок України пройшов декілька етапів розвитку, що обумовлений змінами у державному регулюванні. На наш погляд, розвиток страхового ринку України за період її незалежності умовно можна поділити на 6 етапів.

1 етап (1990-1993 рр.). Перші три роки розвитку страхового ринку в незалежній Україні характеризувався відсутністю державного регулювання страхової діяльності. Відсутність правил гри з боку держави призвело до стрімкого зростання кількості страхових компаній. Страхові компанії мали економічний зиск насамперед від гіперінфляції при акумуляції грошових коштів від населення, при цьому не виконували своїх обов'язків перед клієнтами щодо покриття збитків. Саме це призвело до втручання держави, виникнення державного регулювання цієї підприємницької діяльності.

2 етап (1993-1996 рр.). Прийняття у 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» [6] та створення Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю призвело до підвищення фінансової відповідальності страховиків. Страховики стали зобов'язані дотримуватися нормативних співвідношень між сумою власного статутного фонду з страховим резервом та обсягом взятих страхових зобов'язань. Страхові зобов'язання залежно від страхування (перестрахування), крім обов'язкових, щодо суми статутного фонду і страхових резервів не повинні були перевищувати [6]: з особистого страхування, крім страхування життя, – 40-кратної її величини; з майнового страхування – 30-кратної її величини; з страхування всіх видів відповідальності – 20-кратної її величини; з пере-страхування – 10-кратної її величини.

3 етап (1996-2001 рр.) розпочався у зв'язку з прийняттям Закону України «Про страхування» [5]. Цей Закон України установив систему контролю за рівнем платоспроможності страховиків і порядок розрахунку резервів, посилив норми, що регулюють нагляд за страховою діяльністю, упорядкував види обов'язкового страхування.

На 4 етапі (2001-2008 рр.) в Україні була прийнята вперше Програма розвитку страхового ринку України на 2001-2004 рр. Реалізація Програм розвитку страхового ринку України повинні були забезпечувати перерозподіл ВВП, залучати інвестиції у національну економіку. Також на 4 етапі у 2005 р. було внесено зміни до Закону України «Про страхування» в частині підвищення вимог до мінімальних розмірів статутного фонду страховиків (10 млн євро – для страховиків зі страхування життя і 1 млн євро для страховиків, які займаються видами страхування іншими, ніж страхування життя). Перехід на етап інформаційного суспільства в Україні, посилення тенденцій глобалізації, поява нових видів страхових продуктів призвело до збільшення на цьому етапі етапу кількості страхових компаній із 328 до 469, або на 43%. Валові страхові премії протягом 2006-2008 рр. збільшилися із 13,8 млрд. грн. до 24,0 млрд. грн. (в 1,74 разів), валові страхові

виплати – із 2,6 млрд. грн. до 7,1 млрд. грн. (у 2,71 разів), страхові резерви – із 6,0 млрд. грн. до 10,9 млрд. грн. (у 1,81 разів), загальні активи – із 24,0 млрд. грн. до 41,9 млрд. грн. (у 1,75 разів) [9].

5 етап (2009-2013 рр.) розпочався з падінням страхового ринку під негативним впливом світової фінансової кризи 2009 р., що позначилося на суттєвому скороченні валових страхових премій і виплат. У 2010-2013 рр. відбувалося післякризове відновлення страхового ринку з історичним максимумом валових страхових премій у сумі 28,7 млрд. грн. наприкінці періоду. Нестабільність фінансового ринку, скачки валютних курсів, зменшення платоспроможності населення призвело до скорочення кількості страхових компаній до 407, або на 13,2%.

6 етап (2014 р. – поточний час) – пов'язаний із початком військової агресії, різкою девальвацією гривні і підписанням Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. На цьому етапі продовжилася тенденція до подальшого скорочення кількості страхових компаній, яких станом на 31.12.2017 р. нараховувалося 294, у тому числі страхові «life» (надалі – СК) – 33 компанії, СК «non-life» – 271 компанія, (станом на 31.12.2016 р. ці показники склали 310, 39 та 271 відповідно) [9]. За 2017 р. частка валових страхових премій по відношенню до ВВП залишилась на рівні 2016 р. та становила 1,5 %, а частка чистих страхових премій по відношенню до ВВП за 2017 р. дорівнювала 1 %, що на 0,1 % менше порівняно з відповідним показником за 2016 р. [4]. Але відбувається поступово пожвавлення страхового ринку України – порівняно з 2016 р. на 8261,5 млн. грн. (або на 23,5 %) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, а обсяг чистих страхових премій збільшився на 2030,6 млн. грн. (або на 7,7%). Збільшення валових страхових премій відбулося майже по всіх видах страхування.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку страхового ринку України існують негативні зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників відносяться: економічні – інтервенція іноземного капіталу, обмеженість пропозиції на світовому перестраховальному ринку; політичні – анексія Крима, АТО; соціальні – зuboжіння населення, відток працездатного населення на заробітки. Негативними чинниками, що впливають на стагнацію страхового ринку, є: курсова нестабільність, відсутність транспарентності страхового ринку, низька капіталізація, дисбаланс інституціональної структури, нерозвинений фінансовий ринок [7], брак достовірної інформації для прийняття усвідомленого рішення щодо купівлі страхових послуг.

Список використаних джерел

1. Воронкова О.М., Янченко А. Ю. Діяльність страхових компаній в українських реаліях: фінансовий аспект. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. №2. С. 44-62.
2. Гільорме Т.В. Формування механізму просування енергозберігаючих технологій на засадах концепції стейкхолдерів. Інтелект XXI. 2016. № 1. С. 90-98.
3. Залетов О.М. Убезпечення життя. Київ, 2006.
4. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017 рік URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2017_rik/sk_%202017.pdf
5. Про страхування. Закон України від 07.03.1996 р.

№ 85/96-ВР станом на 11.07.2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

6. Про страхування. Кабінет Міністрів України; Декрет від 10.05.1993 № 47-93. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47-93>

7. Слободянюк О.В. Страхувальний ринок у категоріях інституціональних теорій. Економіка та держава. 2016. № 2. С. 61-64.

8. Шевченко В.І. Вплив глобалізаційних тенденцій на страхову діяльність України. Ринок цінних паперів України. 2005. № 3-4. С. 63-71.

9. Як розвивався ринок страхування у 2017 році. URL: <https://finpost.com.ua/news/8005>

References

1. Voronkova O.M., Yanchenko A.Yu. Activities of insurance companies in Ukrainian realities: financial aspect. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. 2016. № 2. pp. 44-62. (in Ukrainian).

2. Hilorme T.V. Formation of a mechanism for promotion of

energy-saving technologies on the basis of the concept of stakeholders. Intelekt XXI. 2016. № 1. pp. 90-98. (in Ukrainian).

3. Zaliyev O.M. Life insurance. Kyiv, 2006. (in Ukrainian).

4. Summary of the activities of insurance companies in 2017 URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2017_rik/sk_%202017.pdf (in Ukrainian).

5. About insurance. Law of Ukraine 07.03.1996. № 85/96-ВР on 11.07.2014. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).

6. About insurance. Government of Ukraine; Decree from 10.05.1993 № 47-93 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47-93> (in Ukrainian).

7. Slobodianiuk O.V. Insurance market in the categories of institutional theories. 2016. № 2. pp. 61-64. (in Ukrainian).

8. Shevchenko V.I. Influence of globalization tendencies on insurance activity of Ukraine. 2005 № 3-4. pp. 63-71. (in Ukrainian).

9. How did the insurance market develop in 2017. URL: <https://finpost.com.ua/news/8005> (in Ukrainian).